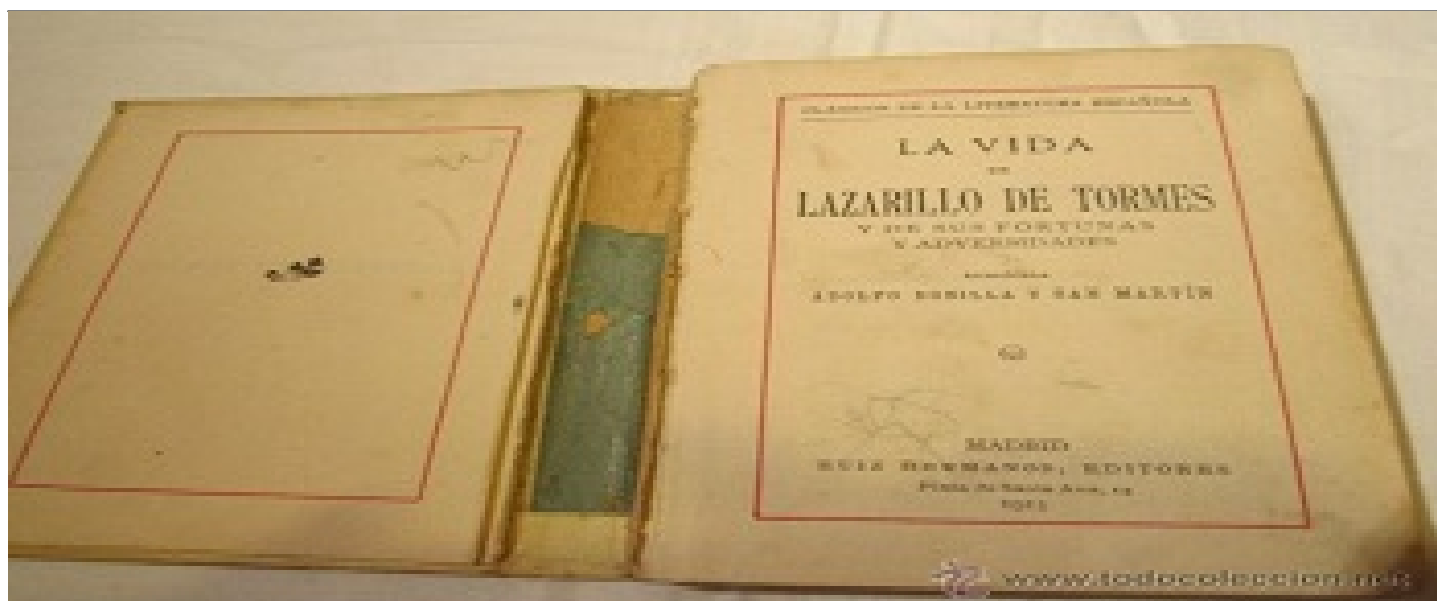

Algunes frases del 'Lazarillo' demostren que fou escrit en català

Autor: Montserrat Camps

Data de publicació: 05-05-2018

Article de la Montserrat Camps en què desenvolupa la seva comunicació al 17è Simposi sobre la Història Censurada de Catalunya (Arenys de Munt, novembre del 2017).

Metodologia

Prenc com a llibre base de lectura el Lazarillo de Tormes, 1915, Ed. Hermanos Ruiz. Segons l'editor, "es reproducción fidelísima, salvo la ortografía y la puntuación, del ejemplar de la edición de Anvers(1554) que se conserva en la Biblioteca Nacional de Madrid". Un cop llegit i anotat tot allò que d'aquesta edició, em sembla incomprensible, dubtós o pertanyent a una altra llengua, em documento amb altres llibres que han estat escrits, precisament, per aportar explicació a molts d'aquests dubtes.

Investigacions anteriors

Si prenem l'edició que en Josep Maria Orteu va fer del Llàtzer de Tormos, en Jordi Bilbeny ja hi parla, a l'estudi preliminar, d'algunes "relliscades" de traducció. Com sorgir, per salir ("con fuerza y maña remando salieron a buen puerto"), maleficio per malifeta; sentir per oír; bastar per abastar o aconseguir; donos per doncs (error més flagrant, per tractar-se de tipografia). Igualment, he tingut en compte les notes a l'edició del mateix llibre, fetes per en Jordi Prenafeta, qui incideix en algunes construccions catalanes dins el text castellà: per/para, tratado, l'ús erroni de cuyo, fideputa, tornar, pobreto, todos cinco, etc. I n'analitza d'altres d'històriques i molt valuoses. També veiem que a l'edició del 1554 del Lazarillo de Tormes hi ha escrit el nom de la ciutat en català: Anvers.

Francisco Calero, al mateix temps, també aporta llum en aquest sentit. Diu que l'ús impersonal de HOMBRE ha romàs en francès i en alemany. També en català, amb el mot HOM. En castellà, però, va anar desapareixent, i ho fonamenta citant la Historia de la lengua española d'en Rafael Lapesa. Aquest filòleg diu: "la extensión del se impersonal y la de uno destierran el empleo de hombre como indefinido". Doncs bé, malgrat les paraules de Lapesa, al Lazarillo n'hi trobem dos exemples, d'aquest hombre desaparegut o desterrat:

Que no bastara hombre en todo el mundo hacerle menos una migaja (p. 28).
Ya cuando asienta hombre con un señor de título, todavía pasa su lacería (p. 104).

Calero afegeix l'ús molt freqüent de l'expressió SIN DUBDA, calc molt clar del català SENS DUBTE. Concretament, hi surt fins a tres vegades:

Y sin dubda debía de decir verdad (p.63).
En vuestra casa yo me acuerdo que solía andar una culebra, y ésta debe ser, sin dubda (p.65).
Sin dubda -dicen ellos- esta noche lo deben de haber alzado y llevado a alguna parte (107).

Altres fenòmens que F. Calero estudia són la interposició d'un pronom afegit entre SE i ACORDABA, com si volgués calcar el pronom EN del català:

Y mi amo, muy risueño todas las veces que se le acordaba aquella mi consideración (p. 97).

O bé els usos estranys i diferents del verb TOMAR:

Estando mi madre una noche en la aceña, preñada de mí, tomóle el parto (p.14).
Y después tomóse a llorar (p. 134).

O també l'alta freqüència del verb TOPAR, en comptes de ENCONTRAR. Concretament, l'usa dotze vegades i sembla que no sempre amb encert sintàctic. Dos exemples:

adonde me toparon mis pecados con un clérigo (p. 46).
topóme Dios con un escudero que iba por la calle (p. 72).

La meua recerca

El cas és que jo vaig intentar fer el meu propi buidatge d'expressions i vaig desestimar totes aquelles de les quals ja havia parlat algú altre. Un cop acabat el buidatge, vaig classificar-ne el resultat, el qual va quedar de la manera següent: A) Canvis semàntics en l'ús d'alguns verbs, B) Trets exclusius de la sintaxi catalana. C) Vocabulari, expressions catalanes mal traduïdes al castellà; D) ortografia. E) Altres expressions estranyes a comentar.

A) Canvis semàntics en l'ús d'alguns verbs

1) DECIR (dir-se):

"Me puedo decir nacido en el río" (p. 7). Covarrubias no recull el verb decir en el sentit de donar nom, designar o dir-se, sinó que en castellà fora més propi aquí d'usar "llamarse". En català, sí.

2) HACER (fer):

Las mantas y la sabanas hacia perdidas (p. 10). Hacer no tenia el sentit de considerar, com en català.

3) SER (ser):

Avivar el ojo y avisar, pues solo soy (p. 13).
Eran mal casadas (p. 14).
Como yo no soy con él ni le doy a ello ayuda (p. 99).
Quisiera ser muerto (p. 112).
Tú eres preso si no descubres los bienes deste tu amo (p. 88).

Aquesta predilecció per l'ús del verb ser en comptes d'estar és excessiva i, fins i tot, impròpia del castellà, com igualment es pot veure amb els dos usos que es veuen a continuació en què el verb ser és emprat com a auxiliar. En

català ha quedat encara avui dia en força zones del nostre domini lingüístic, però que el castellà va perdre fa segles.

Fuimos entrados (p. 60)
Aun no era venido (p.87).

4) AMAGAR :

Amagado con ella (p.16).El Covarrubias recull el mot amagado amb el significat de intentado, però no amb el d' escondido, oculto o amagat, del català.

5) ASCONDER:

A las astucias del maldito ciego nada se le escondía (p.24). No s'entén aquest inici amb a- d'asconder si no és per imitació d'amagar.

6) HACER (com en català, fer):

No se les hizo de vergüenza (p. 69). Seria "dio vergüenza" en castellà, i no com en català Fer vergonya.
Al que me hace pesar (p. 113). Altre cop el verb fer en comptes de dar

7) LLEGARSE (arribar-se:)

El pecadorcico se llega aquí a nuestra casa y le damos de comer (p. 90)
Algunos que allí estaban se llegaron y le trabaron de los brazos (p. 101). S'hi arribaren.

8) DEMANDAR (demanar):

Y demandandole perdón (p. 104). El Covarrubias diu que demandar en castellà vol dir "volver a pedir perdón", i aquí no repeteix l'acció, sinó que usa demandar en comptes de pedir perquè s'assembla a demanar.

9) TRACTAR:

Y a mi amo trataron mal (109).En tot el llibre es parla de tratados (nom) com a parts del discurs (capítols).Ara, fins i tot, s'empra com a verb i en el sentit de qualificar algú o tractar, com en català. Al Covarrubias, no hi apareix ni com a nom ni com a verb. Per tant, queda clara la llengua d'origen.

10) SENTIR per OIR o ESCUCHAR:

Al llarg del llibre surt molt aquest ús, ja remarcat per Bilbeny. Encara que els diccionaris moderns i altres de més antics de la llengua castellana acceptin SENTIR per ESCUCHAR o OÍR, EL Diccionario de Covarrubias diu el següent: "Latin sentire, sensu percipere. Notorio es a todos llamar cinco sentidos corporales, la vista, el oído, el gusto, el olfato y el tacto,y muchas veces sentir se pone por entender, como decir: yo siento esto así, yo lo entiendo así. Sentimiento, el acto de sentir y algunas veces demostración de descontento"

Però sí que hi apareix, també, el verb OÍR .

Como vuestra merced había oído (p. 113)
De que esto me oyeron (p. 88))

Per què hem trobat tantes vegades el verb sentir amb el significat d'oir o sentir en català? Doncs perquè el significat que se li dona és el propi de la llengua catalana.

B) Trets exclusius de la sintaxi catalana:

1- Ús del pronom relatiu generalitzat (en castellà no existeix):

Mi nacimiento fue dentro del rio Tormes, por la cual causa (p. 7). Per la qual cosa

2- La preposició DE al davant de les oracions d'infinitiu:

Procura de ser bueno (p. 12).

3- La doble negació:

Jamás tan avariento ni mezquino hombre no vi (p. 14).

No tampoco de mucho valor (p. 95).

4- Manca de preposició al davant d'un complement directe referit a persona:

Animar [...] la gente a que no quedasen sin tanto bien (p. 98).

No quieren ver en sus casas [...] hombres virtuosos, antes los aborrecen (p.86).

En aquesta darrera frase hi ha manca, d'una banda, de preposició al davant del CD. D'altra banda, usa el mot *antes*, que no ve recollit al diccionari Covarrubias. Tampoc no hi ha en el castellà antic cap ús de conjunció adversativa pròpia del català, com *ans*), sinó que només és usat com adverb de temps.

5- La preposició desde apareix de maneres diferents:

Desde fuimos entrados (p. 60). Desde no apareix al Covarrubias.

Paresciendome con aquel remedio remediar dende en adelante la triste vida (p. 41)

Dende en adelante (p. 49). Dende = d'ençà? Des de?

De que salió de su casa (p. 45) = des que del català.

C) Vocabulari:

Mi negra trepa y cardenales (p. 20). La RAE admet *tropa* com a castigo, però el Covarrubias no. No existeix el mot com a nom, per la qual cosa podria significar *trep* en català. O sigui, un *trenc* o *tall* a la pell.

Con los cuales daba fuertes puñadas (p.101). *Puñadas* no trobat al Covarrubias. *Punyada*

Como si fueran peras que se dieran de v alde (p. 105). Al Covarrubias. No es troba *valde* ni *balde*, de manera que podria *assemblar-se* a *debadades*.

Perdido por andar fuera (p. 90). El Covarrubias defineix *andar* com "moverse el animal por sus pies de un lugar a otro", és a dir, en el sentit de caminar. No té el mateix sentit de l'*anar* català. Sí, en canvi, la mateixa *arrel*.

D) Expressions catalanes mal traduïdes al castellà:

Desde allí adelante (p. 20).

Para que la sepas hacer de aquí adelante (p. 64). En comptes de *des d'ara* endavant.

Pasaremos a pie enjuto (p. 29). A peu *eixut*, al Covarrubias, no hi és *enjuto*, ni *enhuto*, ni res similar.

Al tercero día (p. 41).

Mi pobre tercero amo (p. 90). Tercer és determinant i pronom en català, però no en castellà, que porta una "o" només quan és pronom.

Esta escripto (p. 46). No recollit al Covarrubias. Però en català tenim *escriptura*.

Con todo eso (p. 60). Amb tot i això.

Por conocer de todo en todo la fortuna serme adversa (p. 61). De tot en tot.

De qué pie coxqueaba (p. 63). Tota l'expressió és catalana, però, a més, la grafia" x " del mot coxqueaba també traeix l'origen català coix.

Que está ribera de aquel rio (p. 7). Vora aquell riu.

Y fue que había cabe el fuego un nabo pequeño (p. 24). S'ha traduït la preposició cabe per cap a i per això l'oració sencera no té sentit.

Pluguiera a Dios que lo hubiera hecho (p. 42) i pluguiera a Dios que me demediara.(p.50). Plagués a Déu.

Plega a Dios que no me muerda (p. 66). Plaqui a Déu.

Del escala (p. 4) no ha estat mai mot masculí. Probablement ve del català de l'escala.

E) Ortografia:

Mochacho (p. 20) = amb o de mosso?

Era el ciego para con este un Alejandro Magno (p. 33).

Y que yo directe ni indirecte no soy parte en ellas (p. 99). Aquests acabaments en –e són demolidors.

Que serían cuasi seis meses (p.38). Por ser cuasi los dos (p. 60). No trobat al Covarrubias. Ni cuasi, ni cvasi, ni qvasi, ni quasi.

Cuotidiana hambre (p.38).No trobat al Covarrubias. Ni cotidiana, ni quotidiana, ni qvotidiana.

De lo que succedió en aquellos tres días (p. 53). No trobat al Covarrubias. Succedio amb cc.

La entrada obscura y lóbrega (p. 59). Obscura no trobat al Covarrubias.

Que quisiera yo que no tuviera tanta presumpción, que abajara un poco su fantasía (p. 76). Aquesta "p" interna és catalana i abajar, amb "a", també.

Consciencia (p. 85 i 99). No recollit al Covarrubias.

El hombre le pide el alquiler de la casa (p. 87). Si s'ha oblidat de la –r final, potser és perquè a la corresponent catalana, lloguer, la "r" no sona.

Amicísimo de negocios seglares y visitas (p. 93). Sembla que de la paraula amic , en català, no s'ha sabut fer el derivat castellà correctament.Si la llengua de l'escriptor hagués estat el castellà, hauria hagut d'escriure amiguísimo, encara que s'hagués descuidat la u. Que l'autor escrigui una "c" dona a entendre que la fa derivar d'amic i no d'amigo.

Substancia (p. 95). El Covarrubias no recull aquest mot amb la "b".

Al rededor estaban (p. 103). Separat perquè en català és al voltant?

Conclusions

Un cop revisats els estudis de Jordi Bilbeny, de Francisco Calero i de Jordi Prenafeta; observada una desena de canvis semàntics en l'ús dels verbs; havent analitzat les relacions sintàctiques pel que fa a pronoms, dubtes en preposicions o dobles negacions; analitzat el lèxic que he citat —sense parlar del que ja havien detectat els altres lectors o estudiosos i que ja ho han recollit en altres obres—; vistos els canvis ortogràfics de molts mots, sobretot en el vocalisme; anotades les expressions i locucions pròpies de la llengua col·loquial; per tot això, m'atreveixo a afirmar que el Lazarillo de Tormes és una novel·la que fou escrita en català, molt probablement al regne de València.

Montserrat Camps

BIBLIOGRAFIA:

Alcover, Antoni Maria i F. de B. Moll: Diccionari Català-Valencià-Balear. 10 vols. Palma de Mallorca, 1993

Anónimo: Lazarillo de Tormes; a cura d'Adolfo Bonilla y San Martín, Madrid, ed. Hermanos Ruiz,1915

Calero, Francisco: Juan Luis Vives, autor del Lazarillo de Tormes; València, Ayuntamiento, 2006.

Lapesa, Rafael; Historia de la lengua española; ed. Gredos; Madrid, 2008.

La vida de Llätzer de Tormos, anònim, amb traducció d'Antoni Bulbena, Llibres de l'índex, Barcelona, 2007.

Rico, Francisco: Lazarillo de Tormes; Esplugues de Llobregat; Ed. Planeta, 1983.

<https://mdlc.iec.cat/>

<http://dle.rae.es/>

<http://fondosdigitales.us.es/fondos/libros/765/16/tesoro-de-la-lengua-castellana-o-espanola/>

Bilbeny, Jordi, «El Lazarillo de Tormes va ser escrit en català», <http://www.jordibilbeny.cat/2016/10/24/mites-i-llegendes/>